

УДК 343.211

DOI <https://doi.org/10.32782/ln.2023.21.40>

Капітонов В.І.

*аспірант кафедри кримінального права та кримінології
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
ORCID ID: 0009-0000-6231-1566*

ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ ОБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ ЗА СТ. 376-1 КК УКРАЇНИ (НЕЗАКОННЕ ВТРУЧАННЯ В РОБОТУ АВТОМАТИЗОВАНИХ СИСТЕМ В ОРГАНАХ ТА УСТАНОВАХ СИСТЕМИ ПРАВОСУДДЯ)

Постановка проблеми. Важливим етапом на початку реформування судової системи стало введення в дію автоматизованої системи, яка покликана для полегшення роботи з документообігом в такій системі. 1 грудня 2018 року в газеті «Голос України» та на офіційному вебпорталі «Судова влада України» Державна судова адміністрація України оголосила про створення та забезпечення функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи. Об'єктивна сторона є необхідним складовим елементом кримінального правопорушення, що визначає підстави для кримінальної відповідальності. Таким чином, особа може бути притягнута до кримінальної відповідальності тільки тоді, коли всі ознаки об'єктивної сторони кримінального правопорушення були встановлені вчиненням нею діянням. Ознаки об'єктивної сторони кримінального правопорушення визначають багато елементів соціальної небезпечності кримінального правопорушення. Також, характер дії відіграють важливу роль у визначенні суспільної небезпечності кримінального правопорушення як соціальної властивості. Тож, специфіка диспозиції ст. 376-1 КК України в переліку суспільно небезпечних дій, які і визначають межі кримінальної відповідальності.

Аналіз публікацій. Питання незаконного втручання в роботу автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя розглядали в своїх дослідженнях наступні вчені: П. П. Андрушко, О. О. Дудоров,

О. О. Книженко, Є. С. Назимко, В. І. Осадчій, М. В. Шепітько, М. І. Хавронюк, А. В. Щербіна та ін. Особливу увагу звертаємо на проведене комплексне дослідження в дисертації 2021 року А. В. Щербіни «Кримінальна відповідальність за незаконне втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду (ст. 376-1 КК України). Однак, незважаючи на проведені дослідження в цій галузі, з практичної точки зору диспозиція статті потребує вдосконалення.

Метою статті є проведення дослідження та обґрунтування об'єктивної сторони незаконного втручання в роботу автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя за ст. 376-1 КК України.

Виклад основного матеріалу. Об'єктивна сторона кримінального правопорушення виступає як зовнішня сторона суспільно небезпечного діяння, яке відбувається в певних умовах, місці та часі і завдає шкоди або ставить під загрозу спричинення шкоди охоронюваним законом інтересам суспільства. В особливій частині Кримінального кодексу України вивчаються об'єктивні ознаки кожного виду кримінального правопорушення, а об'єктивні ознаки, загальні для всіх видів кримінальних правопорушень, описані в Загальній частині Кримінального кодексу України.

Так, на думку В. В. Сухонос об'єктивна сторона кримінального правопорушення відіграє ключову роль у кримінальному праві. По-перше, вона є складовою частиною кри-

мінального правопорушення та є підставою для кримінальної відповідальності. По-друге, ознаки об'єктивної сторони зазвичай визначають ступінь суспільної небезпечності кримінального правопорушення. По-третє, об'єктивна сторона є важливим фактором у правильній кваліфікації кримінального правопорушення. По-четверте, вона допомагає відрізнити кримінально-протиправні дії від інших видів діянь, що не є кримінально караними. По-п'яте, судові визначення тяжкості злочину та встановлення покарання пов'язані з урахуванням ознак об'єктивної сторони. Крім того, характер цих ознак впливає на суб'єктивну сторону кримінального правопорушення, оскільки кожна об'єктивна ознака повинна бути усвідомлена суб'єктом кримінального правопорушення, що надає предметний зміст суб'єктивній стороні та допомагає обмежити відповідальність за злочин [1, с. 93]. Не можемо не погодитись із такою думкою, оскільки об'єктивна сторона виступає центральним складовим елементом складу кримінального правопорушення і тісно пов'язана з іншими елементами. Більше того, в залежності від конкретної ситуації встановити, наприклад, суб'єктивну сторону можливо лише на підставі ретельного з'ясування основних та факультативних ознак об'єктивної сторони. Так, кримінальні правопорушення з формальним складом можуть бути вчинені тільки з прямим умислом.

Кримінально протиправне діяння можна відрізнити від протиправного за допомогою аналізу різних факторів, таких як спосіб вчинення, місце та обставини. Характеристики кримінального правопорушення, такі як його спосіб вчинення та об'єктивні ознаки, впливають на ступінь суспільної небезпеки та на вид і розмір покарання.

Матвійчук В.К. зазначає, що основною складовою будь-якого кримінального правопорушення є його об'єктивна сторона. Вона відображається в зовнішніх проявах кримінального правопорушення та показує негативні настанови винного щодо захищених

законом суспільних відносин. Думки та ідеї з антигромадською спрямованістю не можуть мати кримінально-правових наслідків, якщо не завдають шкоди інтересам особи, суспільства та держави. Щоб покласти на особу кримінальну відповідальність, необхідно встановити всі ознаки об'єктивної сторони: діяння, суспільно небезпечний наслідок та причинний зв'язок [2].

Згідно ч. 1 ст. 376-1 КК України: «Умисне внесення неправдивих відомостей чи несвоєчасне внесення відомостей до Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, іншої автоматизованої системи, що функціонує в суді, Вищій раді правосуддя, Вищій кваліфікаційній комісії суддів, Державній судовій адміністрації України, їх органах, несанкціоновані дії з інформацією, що міститься в таких системах, чи інше втручання в роботу таких систем, вчинене службовою особою, яка має право доступу до цієї системи, або іншою особою шляхом несанкціонованого доступу до таких систем» [3].

Диспозиція ст. 376-1 КК України хоча і не розглядається як бланкетна, то б то обов'язкового посилання на інші нормативні акти не потребує, однак, необхідно врахувати, що основою діяльності ЄСІТС є Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи затверджене Рішенням Вищої ради правосуддя від 17.08.2021 № 1845/0/15-21, який спирається на основні положення викладені в Законі України «Про судоустрій і статус суддів» та Кримінальне процесуальний кодекс України. Саме зазначене Положення дає визначення та роботу підсистем «Електронний кабінет» та «Електронний суд» та які складові компоненти його складають, що є основою розглядуваного нами питання щодо бланкетності диспозиції. Це означає, що будь-які зміни Положення не можуть бути врегульовані автоматично і в диспозиції статті. Так, наприклад попередня редакція не передбачала такої системи, а лише спрощений варіант – електронний

документообіг в суді. Автоматичне введення в дію ЄСІТС іншим правовим актом, а не кримінально-правовим не означає настання кримінальної відповідальності, лише після внесення змін до КК України.

Диспозиція ст. 376-1 КК України включає в себе наступні суспільно-небезпечні діяння:

- 1) внесення неправдивих відомостей;
- 2) несвоєчасне внесення відомостей;
- 3) несанкціоновані дії з інформацією;
- 4) інше втручання в роботу таких систем.

Розглянемо окремо види суспільно небезпечних діянь, що запропоновані законодавцем в диспозиції ст. 376-1 КК України. Під *внесенням неправдивих відомостей* до Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, іншої автоматизованої системи, що функціонує в суді, Вищій раді правосуддя, Вищій кваліфікаційній комісії суддів, Державній судовій адміністрації України, їх органах розуміється інформація яка не відповідає дійсності. Така інформація або взагалі відсутня або є неповними та видозміненими.

Згідно із ч. 2 ст. 35 КПК України: «До Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи в обов'язковому порядку вносяться: дата надходження матеріалів, скарги, клопотання, заяви або іншого процесуального документа, прізвище особи, стосовно якої подані документи, та їх суть, прізвище (найменування) особи (органу), від якої (якого) надійшли документи, ім'я та по батькові, прізвище працівника апарату суду, який здійснив реєстрацію, інформація про рух судових документів, дані про суддю, який здійснював судові провадження, та інші дані, передбачені Положенням про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему» [4].

Неправдивими можуть бути, наприклад: зміна дати надходження матеріалів; зміна заяви документі, суть, прізвище заявника; зміна прізвища працівника апарату суду, зміна даних про суддю. Законодавець дає не вичерпний перелік видів викривлення інформації, а передбачає також інші дії, такі як, перекручування інформації в інших даних,

які є обов'язковими для занесення до Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи.

Зазначимо, що обов'язковою умовою такого діяння є вчинення лише його вчинення з прямим умислом. Необережне (неуважність, технічна помилка, збій в роботі системи, дія зовнішніх факторів, об'єктивні причини, тощо) внесення неправдивих відомостей виключає можливість притягнення особи до кримінальної відповідальності.

Так, згідно ч. 2 ст. 35 КПК України: «Матеріали кримінального провадження, скарги, заяви, клопотання та інші передбачені законом процесуальні документи, що подаються до суду і можуть бути предметом судового розгляду, в порядку їх надходження підлягають обов'язковій реєстрації в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі, яка здійснюється працівниками апарату відповідного суду *в день надходження* таких матеріалів» [4].

Несвоєчасне внесення відомостей до Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, іншої автоматизованої системи, що функціонує в суді, Вищій раді правосуддя, Вищій кваліфікаційній комісії суддів, Державній судовій адміністрації України, їх органах означає подачу поза строками, які чітко регламентовані законодавством. Так, згідно ч. 2 ст. 35 КК України: «матеріали кримінального провадження, скарги, заяви, клопотання та інші передбачені законом процесуальні документи, що подаються до суду і можуть бути предметом судового розгляду, в порядку їх надходження підлягають обов'язковій реєстрації в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі, яка здійснюється працівниками апарату відповідного суду *в день надходження таких матеріалів*» [4].

Несвоєчасне внесення відомостей полягає у внесенні до ЄСІТС або іншої автоматизованої системи інформації з порушенням встановлених для цього строків. Наприклад, ч. 2 ст. 18 Кодексу адміністративного судочинства України встановлено вимогу, згідно з якою

позовні та інші заяви, скарги та інші визначені законом процесуальні документи, що подаються до суду і можуть бути предметом судового розгляду, в порядку їх надходження підлягають обов'язковій реєстрації в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі в день надходження документів [5].

Несанкціоновані дії з інформацією в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі, інших автоматизованих систем, що функціонує в суді, Вищій раді правосуддя, Вищій кваліфікаційній комісії суддів, Державній судовій адміністрації України, їх органах розглядаються як здійснена поза дозволом (санкцією), зміна нормального режиму роботи, вчинена шляхом впливу на її програмні чи технічні засоби у будь-якому вигляді (програмному, технічному, механічному тощо). Фактично про *несанкціонованість* таких дій свідчить наявність порушення встановленого розмежування доступу до системи: або взагалі відсутність прав доступу, або вихід за їх межі.

А. С. Щербина, розглянувши об'єктивну сторону, наголошує, що: «враховуючи вказані форми діяння, а також те, що основним предметом досліджуваного кримінального правопорушення є інформація, на наш погляд, розміщення даної норми у розділі, присвяченому кримінальним правопорушенням проти правосуддя є не в повній мірі аргументованим. Вчиняючи дане діяння, особа має на меті отримати або видалити відомості, котрі мають для нього значення або входять в коло інтересів третіх осіб. Виокремлення такого роду діяння у самостійну норму не має сенсу, оскільки безпосередній об'єкт, яким є суспільні відносини, що забезпечують законну діяльність працівників судових органів вдало захищений у ст. 376 КК України (втручання в діяльність судових органів), що підтверджує пряма вказівка в нормі на те, що таке *втручання може відбуватись у будь-якій формі*. Інформація також має кримінально правовий захист, встановлений у ст. 361 КК України (несанкціоноване втручання в роботу ЕОМ (комп'юте-

рів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку). Таким чином, виділення самостійного кримінального правопорушення у формі незаконного втручання в автоматизовану систему документообігу суду не є в повній мірі аргументованим» [6]. Хочемо наголосити, що в такому випадку норма ст. 376-1 КК України можна вважати спеціальною по відношенню до ст. 361 КК України, виділяє її саме за предметом. Натомість об'єктивна сторона в частині несанкціонованого втручання в систему ЕОМ (загальне визначення) збігаються як для 376-1 КК України так і для ст. 361 КК України. В КК України ще є приклади спеціальних норм відповідно до загальної ст. 361 КК України, не лише ст. 376-1 КК.

На думку В. І. Осадчого: «четвертий з об'єктивних проявів злочину —інше втручання є фактично всеохоплюючим. Він може охоплювати і три перші наведені в ст. 376-1 КК України прояви. В цьому зв'язку: чи потрібно було конкретизувати об'єктивні прояви злочину, коли останній з наведених проявів злочину є всеохоплюючим? Можливо, що доцільніше в ч. 1 ст. 376-1 КК України вказати, що відповідальність передбачена за будь-яке незаконне втручання в роботу автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя, не перераховуючи конкретні прояви такого втручання» [7].

Погоджуємося з позицією В.І. Осадчого і наголошуємо, що з одного боку законодавець не конкретизує суспільно-небезпечне діяння, що робить його «розмитим» і не конкретизованим. З іншого боку, дається можливість таким формулюванням охопити більший перелік діянь, що в свою чергу розширить можливість притягнення до кримінальної відповідальності за інші діяння, які чітко не зазначені в диспозиції статті. З урахуванням специфіки суспільно небезпечного діяння, чіткі межі поведінки винної особи доволі складно визначити.

За особливостями конструкції незаконного втручання в роботу автоматизованих

систем в органах та установах системи правосуддя відноситься до формального складу, а саме вважається закінченим з моменту вчинення одного із чотирьох (або більше) дій, що передбачені ст. 376-1 КК України. В диспозиції статті не передбачено обов'язковий елемент настання суспільно небезпечних наслідків. Передбачається, що зміна інформації, яка обов'язково повинна бути занесена до ЄСІТС призведе до витоку, втрати, підробки, блокування інформації, спотворення процесу обробки інформації, порушення встановленого порядку маршрутизації інформації, викривлення інформації, наприклад зміна дати, зміна прізвища заявника, зміна прізвища судді та ін. Несвоєчасність внесення даних передбачає загальні зміни в системі, як єдиної і взаємопов'язаної. Тож, на перший погляд, формальний склад без настання матеріальних наслідків, але в будь якого випадку передбачає зміни дійсності.

Анотація

У статті розглянуті питання особливостей об'єктивної сторони за незаконне втручання в роботу автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя за ст. 376-1 КК України. Звернута увагу на важливість дослідження всіх елементів, як обов'язкових, так і факультативних, при з'ясуванні обставин об'єктивної сторони кримінального правопорушення. Приділено увагу особливостям та специфіки кваліфікації незаконного втручання в роботу автоматизованих систем в органах та установах правосуддя. Okремо розглянуті питання щодо конкретних діянь, що передбачені в диспозиції статті. Проведено огляд попередніх досліджень та публікацій за обраною тематикою, враховано думку вчених, які вже розглядали ці питання в своїх роботах.

В статті дано визначення та власне трактування окремо кожного із видів суспільно небезпечного діяння за диспозицією ст. 376-1 КК України. Приділено увагу поняттям «внесення неправдивих відомостей»; «несвоєчасне внесення відомостей»; «несанкціоновані дії з інформацією»; «інше втручання в роботу таких систем». Зроблено розмежування із суміжними складами кримінальних правопорушень, особливо, що стосується несанкціонованих дій з інформацією.

Приділено увагу проблемним питанням диспозиції статті. Відсутність обов'язковості звернення до інших нормативно-правових актів, які чітко регламентують роботу автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя призводить не чіткого формулювання суспільно-небезпечного діяння і дає змогу уникнути покарання. Розгляд, окреслених вище питань встановлення ознак об'єктивної сторони, дав змогу пошуку нової моделі формування диспозиції, оскільки невелика кількість облікованих з 2009 року кримінальних правопорушень, а зовсім невелика кількість кримінальних проваджень та обвинувальних висновків говорить не про відсутності фактів вчинення таких кримінальних правопорушень, а про суттєві недоліки особливості диспозиції ст. 376-1 КК України. Усунення таких недоліків та прогалин в подальшому дасть змогу об'єктивно оцінити стан та рівень злочинності в цій сфері.

Висновки. Головною проблемою диспозиції ст. 376-1 КК України залишається її практичне застосування, яке є обмеженим, оскільки, за період існування статті, з 2009 року, доволі невелика кількість облікованих кримінальних правопорушень та розглянутих обвинувальних вироків. Це свідчить про недосконалість диспозиції статті, а якщо говорити конкретно, то її складової частини – об'єктивної сторони. Тож, дослідивши питання об'єктивної сторони, можемо зазначити, що в статті необхідно більш чітко сформулювати види незаконного втручання в роботу автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя. До того ж, на нашу думку, диспозиція ст. 376-1 КК України повинна бути за видом бланкетною. Бланкетна диспозиція дасть змогу з'ясувати яка саме інформація повинна бути предметом і конкретизує суспільно небезпечні діяння винної особи.

Ключові слова: «незаконне втручання в роботу автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя»; «внесення неправдивих відомостей»; «несвоєчасне внесення відомостей»; «несанкціоновані дії з інформацією»; «інше втручання в роботу таких систем».

Kapitonov V.I. Peculiarities of determining the objective party under art. 376-1 of the criminal code of ukraine (unlawful interference with the work of automated systems in judicial bodies and institutions)

The article examines the specifics of the objective party for illegal interference in the work of automated systems in bodies and institutions of the justice system under Art. 376-1 of the Criminal Code of Ukraine. Attention is drawn to the importance of researching all elements, both mandatory and optional, when clarifying the circumstances of the objective side of a criminal offense. Attention is paid to the features and specifics of the qualification of illegal interference in the work of automated systems in the bodies and institutions of justice. Issues regarding specific actions provided for in the disposition of the article are considered separately. A review of previous research and publications on the selected topic was carried out, the opinion of scientists who had already considered these issues in their works was taken into account.

The article gives the definition and proper interpretation of each of the types of socially dangerous act according to the provisions of Art. 376-1 of the Criminal Code of Ukraine. Attention is paid to the concept of “entering false information”; “untimely submission of information”; “unauthorized actions with information”; “other intervention in the work of such systems”. A distinction has been made with related criminal offenses, especially regarding unauthorized actions with information.

Attention is paid to the problematic issues of the disposition of the article. The lack of mandatory reference to other normative legal acts that clearly regulate the operation of automated systems in the bodies and institutions of the justice system leads to an unclear formulation of a socially dangerous act and makes it possible to avoid punishment. The consideration of the issues of establishing the characteristics of the objective side, outlined above, made it possible to find a new model of disposition formation, since the small number of criminal offenses recorded since 2009, and the very small number of criminal proceedings and indictments, does not indicate the absence of facts of such criminal offenses, but about significant shortcomings of the particular disposition of Art. 376-1 of the Criminal Code of Ukraine. Eliminating such shortcomings and gaps in the future will make it possible to objectively assess the state and level of crime in this area.

Key words: illegal interference in the work of automated systems in bodies and institutions of the justice system; entering false information; untimely submission of information; unauthorized actions with information; “other intervention in the work of such systems.

Список використаної літератури:

1. Сухонос В. В. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник, Суми : Університетська книга, 2016. 375 с.
2. Матвійчук В.К. Об’єктивна сторона складу злочину: її складові та зміст. *Держава та регіони. Серія: Право*, 2013 р., № 1 (39). С. 163-168.
3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. (дата оновлення: 08.11.2023). *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 26.11.2023).
4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. (дата оновлення: 3.08.2023). *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 28.11.2022).

5. Щербіна А. В., Назимко Є. С., Захарченко А. М. Кримінально-правова характеристика незаконного втручання в роботу автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя: монографія. Київ : ВД «Дакор», 2022. 148 с.
6. Щербіна А. В. Кримінальна відповідальність за незаконне втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук (доктора філософії) за спеціальністю 12.00.08. «кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» (081 – Право). Донецький державний університет внутрішніх справ. Маріуполь, 2021.
7. Осадчий В. І. Кримінально-правова охорона функціонування автоматизованих систем в органах правосуддя. *DICTUM FACTUM*. 2020. № 3(8). С.133-139. DOI <https://doi.org/10.32703/2663-6352/2020-3-8-133-139>